

32. Діло. –1928. – 13 квітня
33. Жив'юк А. «Я є українською патріоткою на оборонному рубежі»: нові документи про Галину Журбу / Андрій Жив'юк, Руслана Давидюк // Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі: до 125-ї річниці від дня народження письменниці : зб. наук. пр. – Вип. 3 / ред. кол. : І. Руснак (голов. ред.), О. Баган, М. Васьків та ін. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – С. 419–444.
34. Зубко О. Викладачі-подоляни Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі (1923–1933) / О. Зубко // Поділля у контексті української історії. – Вінниця, 2001. – С. 246–248.
35. Павленко М. Допомога української громадськості Польщі біженцям з Великої України (1921–1923) / Микола Павленко // Проблеми слов'янознавства. – 2000. – Вип. 51. – С. 107–111.
36. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. П. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 149 с.
37. Садовський В. До десятилітнього білянсу (1919–1929) / В. Садовський // Календар-альманах «Дніпро» на рік 1929. Річник VI. – Львів : Накладом Укр. т-ва допомоги емігрантам з Великої України, 1928.
38. Тризуб. – 1930. – 9 березня.
39. Тризуб. – 1934. – 4 лютого.
40. Українська нива. – 1927. – 24 вересня.
41. Українська трибуна. – 1921. – 5 червня.
42. Філоненко Р. Товариство «Просвіта» у боротьбі за збереження та розвиток шкільництва на Волині в період польської влади / Р. Філоненко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки РДГУ. – Вип. 1. – Рівне, 2001. – С. 26–28.
43. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół 1181, sygn. 979/83, s. 15.

Давидюк Руслана, Жив'юк Андрей. Ривненская уездная «Просвіта»: десятилетие под знаком УНР. В научной статье исследуются роль и место украинских политических эмигрантов в развитии Ривненской уездной «Просвиты» как одной из наиболее активных в Волинском воеводстве. Обращается внимание на обстоятельства возникновения, направления деятельности, успехи и проблемы функционирования просветительской организации. Доказано, что основателями общества стали украинские политические эмигранты, участники Украинской национально-демократической революции, которые после ее поражения, несмотря на трудности и запреты, осели на территории Волинского воеводства. Развитие общества сопровождалось преследованиями и запретами со стороны польской власти и внутриукраинскими противоречиями, которые были характерны для межвоенной украинской политической эмиграции. После запрета «Просвиты» при поддержке польской власти эмигранты способствовали образованию ряда проправительственных культурно-образовательных организаций.

Ключевые слова: Волинское воеводство, Ривненская уездная «Просвіта», украинские политические эмигранты, проправительственные организации.

Davydjuk Ruslana, Zhyviuk Andriy. Rivne County «Prosvita», a Decade Marked by the UPR. In the scientific article investigates the role and place of Ukrainian political emigrants in the development of Rivne county «Prosvita» as one of the most active in Volyn province. Attention is paid to the circumstances of, activities, successes and challenges operation with the educational organization. Proved that Ukrainian political emigrants were founders of the company, members of the Ukrainian national-democratic revolution, which after its defeat, despite the difficulties and prohibitions settled in the Volyn province. The development of the company accompanied by harassment and restrictions of the Polish authorities and domestic ukrainian contradictions that have characterized the interwar Ukrainian political emigration. After the ban «Prosvita», supported by the Polish authorities emigrants contributed to the formation of a number of pro-government cultural and educational organizations.

Key words: Volyn province, Rivne county «Prosvita», Ukrainian political emigrants, pro-government organizations.

УДК 94(477)«19»373

Мирослава Філіпович

Громадсько-просвітницький рух на Волині в 1918–1939 рр.

У статті розкрито роль інтелігенції в збереженні та розвитку культури у Волинському воеводстві в 1918–1939 рр. Завдяки діяльності української інтелігенції волиняни зберегли власну самоідентифікацію, національну приналежність й отримали чималих культурних здобутків.

Ключові слова: Волинь, товариства, культура, інтелігенція, освіта.

© Філіпович М., 2016

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні вже здійснено певні спроби аналізу та оцінки діяльності громадських організацій міжвоєнного періоду. Так, досліджувану тему порушено в працях В. Борщевича, Л. Марківської, С. Пономаренко, П. Шиманського й ін. [1; 3; 5; 8]. Проте й досі відсутні комплексні роботи з цієї проблематики. Тому вона зберігає наукову, а також практичну значимість. Її вивчення важливе для об'єктивного та повного розкриття культурного процесу на Західній Волині, з'ясування успіхів і проблем, що постали в цій галузі впродовж досліджуваного періоду.

Мета й завдання статті – дослідження ролі громадсько-просвітницького руху в збереженні та розвитку культури у Волинському воєводстві в 1918–1939 рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В історії становлення та життєдіяльності волинської національної еліти вирізняються кілька основних періодів, які в той чи інший спосіб найбільш яскраво відображають умови й процес становлення провідної верстви населення Волинського краю. Нині науковці виділяють кілька основних етапів культурної еволюції Волині, зокрема такі історично вагомі та результативні періоди волинської історії, як Галицько-Волинська держава (XIII–XIV ст.), Острозький період (XVI – початок XVII ст.). Останній оцінюють як «золотий вік» Волині, коли вона відігравала роль лідера українського Просвітництва. Далі констатовано тривалий період малорухомого «застійного» існування, що призвело до «периферійного комплексу», який тривав майже до початку XX ст. На початку 1900-х років простежено новий виток волинського національно-культурного відродження, пов'язаний як з окремими персоналіями (родина Косачів і Леся Українка), так і з громадськими організаціями («Володимир-Волинське музично-драматичне і художнє товариство», «Луцьке артистичне товариство») [2].

О. Ковалевський відзначав: завдяки зусиллям українців із Наддніпрянщини, Поділля, які внаслідок буремних подій 1917–1920 рр. опинились у Волинському краї, відбулося «зменшення значення маси та збільшення авторитету її інтелігенції» [7, с. 5]. Саме вона стала тією субстанцією, із якої згодом сформувалася місцева українська інтелігенція на Волині.

20–30-ті рр. XX ст. для українського населення Волині позначені гострими суперечностями, трагічними подіями, деформаціями економічного, соціального та національного характеру. А тому національно-визвольні настрої протягом цього часу не припинялися, а залежно від певних умов набирали все більшої гостроти. Особливо вони проявилися в середовищі національної інтелігенції, найбільш опозиційно налаштованій проти асиміляторського режиму.

Однак саме цей період, міжвоєнний, отримує промовисту назву – «*волинський Ренесанс*» завдяки діяльності композиторів М. Тележинського, М. Левицького, А. Річинського; журналіста П. Певного; майбутнього патріарха Української автокефальної церкви С. Скрипника; літераторів Т. Ловецького, А. Горленка, А. Ланового, Б. Лазаревського, О. Станчук, Г. Орлівни, І. Матвіюк, І. Степанюк, В. Китаєвського, М. Калинчук, О. Підгірського; корифеїв української народної хореографії В. Авраменко, М. Подригулі, О. Бахова; режисера Д. Сідих; театрального діяча М. Певного; актора Г. Березовського; бандуристів Г. Білогубової, К. Місевича, Д. Щербини; випускника Празької консерваторії Р. Савицького; актриси Н. Гордієвської; співаків Л. Бабіюк, О. Поліщука; актора й режисера М. Орла-Степняка; науковців М. Кобриня, Б. Білецького, архітектора С. Тимошенка; краєзнавців-дослідників А. Дублянського, Л. Маслової та ін.

Вони утверджували риси національної самобутності й української ментальності. Згуртованість і єдність – особливість національного руху, адже ними керувало щире прагнення підняти духовний розвиток українського суспільства на вищий щабель.

Зараз історики мають можливість належно оцінити титанічну громадсько-політичну й культурно-освітню діяльність кращих представників тогочасної інтелігенції: І. Власовського, Г. Гладкого, М. Левицького, О. Левчанівської, В. Островського, Г. Степури.

Активними учасниками національно-визвольних змагань, творення української культури й державності були письменники Волині Г. Жежко, О. Гаврилюк, В. Левицький, К. Поліщук та ін.

Проти колоніального режиму Польщі спрямовано творчість М. Калинчука – одного з авторів радикальної західноукраїнської й прогресивної зарубіжної преси (газет «Сила», «Сель-Роб», тижневика «Світло», журналів «Нові шляхи», «Металеві дні», «Західна Україна», «Робітниця» та ін.).

Українська поетеса, вчителька з Турійська Г. Жежко розпочала свій творчий шлях на початку 20-х рр. XX ст. одночасно з молодими волинськими літераторами «нової хвилі» М. Калинчуком, В. Мизинцем, Г. Орлівною, О. Ляторинською, І. Степанюком, К. Поліщуком. Часто не схожі за прагненнями й політичними переконаннями, вони любили рідну Волинь, оспівували її красу у своїх творах.

М. Черкавський – редактор «Громади» й «Української громади». У. Самчук згадує: це був «солідний пан, видатний культурний і політичний діяч, який ще за царського часу викладав у середніх школах і видав українською мовою кілька брошур на тему «Просвіти»... Він був директором Дерманської учительської семінарії... Благородного вигляду добродій з тихим, хрипливатим голосом, до якого ми всі мали особливий респект, бо він був автором книжкових публікацій. За перших виборів до польського Сейму і Сенату 1922 р. він став сенатором й головою української сенаторської фракції, далі був активним громадянином» [4, с. 113].

Ще однією видатною особистістю на Волині постає І. Власовський – український політичний, церковний і громадський діяч, педагог, публіцист та історик. Народився в 1883 р. на Харківщині. Закінчив Київський університет Святого Володимира й Київську духовну академію. У 1918 р. приїздить на Волинь. Маючи досвід педагогічної роботи, очолює Луцьку чоловічу гімназію та працює на посаді директора до 1924 р. І. Власовський розпочинає й завершує її українізацію, робить перші кроки до її перетворення від чоловічої до змішаної. Так Луцьку з'являється перша українська гімназія. Свою громадську й політичну діяльність І. Власовський продовжує в 1920 р. організацією в Луцьку за польської влади товариства «Просвіта», очоливши його культурно-освітню секцію.

У міжвоєнний період І. Власовський опублікував низку розробок «Церковний рух на Волині», «Пам'ятки архітектури старого Луцька: Замок Любарта», «Пам'ятки архітектури старого Луцька: Старі Церкви», «Луцька “Просвіта” (10 років просвітницької праці)».

Доля, життя й творчість письменника та публіциста, композитора, діяча культури, талановитого педагога, лікаря, народного демократа М. Левицького значною мірою пов'язані з Волинню. Із 1927 до 1932 р. М. Левицький разом із сім'єю сина проживає в Луцьку. Працює вчителем української мови початкових класів української гімназії; дбає про мовну культуру; читає в міській бібліотеці лекції з історії України, у гімназії – із питань етики; разом з учнями організовує виставку волинських крашанок, гімназійний гурток бандуристів; сам чудово грає на піаніно, бандурі, кобзі, гітарі; учить дітей співати; ділиться спогадами про Лесю Українку. Боляче М. Левицький переживає факти соціального, національного духовного гноблення українців польськими властями; із повагою ставиться до людей різних національностей; багато допомагає хворим людям, особливо дітям.

При виробленні сучасної ґрунтовної та об'єктивної концепції новітньої історії Волині й для глибокого розуміння тих досить суперечливих процесів, що протікали на її теренах, не можна не згадати таку колоритну постать на фоні національно-визвольних змагань 20–40-х років, як письменник і політичний діяч У. Самчук. Він народився в 1905 р. у селянській сім'ї в Дермані на Волині. Навчався в гімназії в Крем'янці, із 1925 р. почав друкувати оповідання в журналі «Духовна бесіда» у Варшаві та інших журналах. У 1936 р. його твори видано окремою збіркою під назвою «Віднайдений рай». Із 1926 р. У. Самчук став постійно співпрацювати з «Літературно-науковим вісником», «Дзвоном» (Львів), «Самостійною думкою» (Чернівці), «Розбудовою нації» (Берлін). Окремо виділимо історико-мемуарний нарис «На білому коні». Для сучасників цікаве бачення письменником соціальних, психологічних і духовних умов розвитку краю та його національної еліти.

Активний діяч революційного підпілля, український поет і публіцист, член літературної організації «Гроно» В. Мизинець у своїх творах відобразив злидні й експлуатацію трудящих Волині, їхню боротьбу за соціальне та національне визволення.

М. Тележинський у 1934 р. видав збірник волинських українських народних пісень для мішаних хорів. У ньому вміщено такі пісні, як «Ой, чиї це воли», «Через Дунай кладочка», «Ой, п'яна ж бо я, п'яна», «Гей ішли воли із-за гори», «Кучерявий Марку, щось маю казати», «Бідна моя головонько», «Ой ти знав, нащо брав міщанку з міста», «Ой, іду, йду, йду»; колядки – «Нова радість стала», «Видить Бог», «Небо і земля».

М. Тележинський написав низку розвідок стосовно ролі української пісні в історії народу, указуючи, що «кожний нарід пізнаємо в тому, що він утворив. Явища його культурного життя в проявах його творчого духу – це той матеріал, що дає нам змогу з'ясувати собі, – що то за нарід, чим багатий він і чие в нього самостійного культурного існування. Своєю культурою народ виявляє своє національне обличчя, себ-то, чим відрізняється він від інших народів» [6, с. 3]. Його перу належать і «Музичні замітки: Дві річниці – до смерті М. Лисенка та К. Сетценка»; «Катерина – опера М. Аркаса».

П. Певний у 1931 р. у своїй промові сказав «Волинь є п'ємонт української культури: ... маємо стверджувати, що український нарід Волині доріс до відродження його давніх традицій, коли Волинь була форпостом Європейської культури на Сході Європи і п'ємонт української культури» [6, с. 2].

Не менш славилися роботи митців народних ремесел та художників Волині. Так, у 1927 р. у Варшаві засновано гурток художників з 15 членів, 12 із яких – волиняни. Мета його діяльності – розвиток українського пластичного мистецтва й гуртування навколо цієї ідеї молодих артистичних сил. Завдяки зусиллям гуртка відбулася виставка волинських народних килимів (пасеків) і роботи В. Зварича на VIII митецькій виставці у Варшаві (1935 р.).

Український мистецький гурток пропагував художні твори українських митців. 9 червня 1935 р. в Луцьку відкрито виставку з трьох відділів: 1 – зарисовки українського народного мистецтва та проекти до урядження внутрішньої архітектури; 2 – праці зі станкового малярства – темпера, олія, акварель; 3 – графіка (як чиста, так і прикладна).

Сучасники високо оцінили представлені здобутки. Найбільш схвальні відгуки отримали роботи в стилі темперери П. Мешка «Хресна дорога», «Natur-morte № 56», пейзаж «Верби» й Д. Дунаєвського «Natur-mort»-и (темперові та олійні). «У протилежність П. Мешкові, якого передусім цікавить форма, Д. Дунаєвський звертає увагу на кольористичні пошукування і цілковито опановує ризиковані моменти гори кольорів. З його праць найбільш цікаві “Natur-morte” (темпера, ч. 29) та олійні “Риби” і “Донька міста”».

Поважні праці високої мистецької вартості представлено Н. Хасевичем, як у малярстві, так і в графіці, досконало виглядають й дереворити – “Natur-morte” (темпера ч.14). З графіки дуже цікаві його дереворити: алфавет та exlibris-и. На особливу увагу заслуговують доробки Петра Холодного «Хата в садку», «Портрет дівчини» й «Зима» та деякі праці П. Адрусіва «Танок», Наталії Тищенко, Григорія Пазюка, акварелі Г. Кабайдівни – «Natur-morte», Л. Маслової: зарисовка Луцького замку, «архітектонічні опрацювання Волинських пам'ятників народного мистецтва» [7, с. 4].

Великою популярністю користувалося художнє видання гуртка «Спокій» «Дереворити» (250 екз.) – обгортка Н. Хасевича, уміщено роботи В. Васківського та П. Холодного.

Загалом «в Луцьку так багато визначних артистів-малярів, правдивих, талановитих і вправних». Сенатор М. Маслов у 1933 р. констатував: «ми – волиняни маємо новий культурний-мистецький дорібок» [7, с. 4]

У Луцьку й Крем'янці створено підкомісії Українського наукового інституту у Варшаві з перекладу Святого Письма та Богослужбових книг українською мовою, головою яких був митрополит Діонісій. Луцька підкомісія опрацювала переклади панахид, похорону мирян і дітей, чинів хрещення, заручин, вінчання, акафісти Ісусу Христу, Пресвятій Богородиці, Преподобному Іову Почаївському – отцем І. Губою.

Крем'янецька підкомісія переклала Святе Письмо – Апостольське Послання, Апокаліпсис, Літургію Іоанна Золотоустого (переклад здійснив професор М. Кобрин).

В умовах польського панування прогресивна інтелігенція виступила проти соціального й національно-релігійного гноблення, полонізації української школи, за розвиток народної освіти та культури. Широко використовувалися для цього трибуни польського сейму й сенату. Досить активну участь інтелігенція брала в діяльності політичних і громадських організацій, ревно відстоюючи в них українські права.

Прогресивні діячі культури, культурно-освітні організації поширювали й пропагували твори українських письменників. Цим займалося Наукове товариство ім. Т. Шевченка, яке мало свої книгарні в Луцьку, Ковелі, Кременці; кооперативна спілка «Наша культура» з книгарнями в Здолбунові, Рівному, Ковелі, Сарнах, Луцьку, Дубно та Горохові. У популяризації наукових знань певну роль відіграло Волинське товариство приятелів науки, яке існувало в Луцьку, Товариство красназців, об'єднання лікарів, інженерів, радіоаматорів, журналістів.

Завдяки старанням красназців волинський Воєводський уряд визнав за пам'ятники старовини церкву св. Трійці й Марії Магдалини в Затурцях Киселинської гміни Горохівського повіту, як «характеристичний тип архітектури старо-бароковий (1642 р.) з однією вежею на фронті разом з парафіяльним будинком» [6, с. 2].

Значну культурницьку роботу серед волинян розгорнули «Просвіти», «Рідна школа», «Союз українок», Товариство імені Петра Могили, Товариство опіки над школами імені Лесі Українки, Братство Чесного Христа, дитячі пластунські організації, «Просвітянські хати» та низка інших громадських інституцій, які відкривали в містах і селах бібліотеки й читальні.

На Волині в міжвоєнний період діяло понад 40 українських об'єднань, у тому числі 28 культурного та освітнього спрямування. Ніде в її попередній історії ми не спостерігаємо такого розмаїття громадських

об'єднань української спільноти. Діяли й народні університети – сільські наукові інституції. Створені зусиллями представників української інтелігенції за прикладом народних університетів у Данії, у с. Михайлівці Крем'янецького повіту з 1932 р., с. Ружнів біля Турійська на Ковельщині.

Відомі діячі Луцької «Просвіти» виступали з рефератами перед населенням. У них висвітлювалися сторінки історії українського народу, давалася характеристика політичних і культурних діячів України. У просвітницькій роботі брали участь О. Богуславський, О. Ковалевський, Є. Петриківський. За 1920–1921 рр. прочитали лекції І. Власовський («Б. Грінченко і його творчість», «Становище України у державному бюджеті минулої Росії»), Х. Приступа («Про українську мову»), В. Федоренко («Любов до рідного краю в українських письменників»), Р. Шкляр («Творчість Павла Грабовського», «Розвиток українського театру»), «Національні здобутки українського народу»), Ю. Черевко («Національне і соціальне питання»).

Велику роботу щодо збереження та збагачення національних традицій проводили мистецькі колективи, закладаючи фундамент для подальшого культурного розвитку краю за допомогою масових зібрань, сходів, зборів, концертів, академій та вистави, організовуючи традиційні вечорниці, церковні відправи, народні забави (наприклад Різдвяні свята), ушанування пам'яті Лесі Українки, Т. Шевченка, С. Петлюри й інших видних українських діячів.

Відаючи шану громадському, політичному українському діячу С. Петлюрі щорічними академіями, що проводились майже протягом усього міжвоєнного періоду, у 1936 р. видали книгу «Волинь – С. Петлюри: збірник статей», у якій помістили святкові реферати О. Ковалевського, С. Скрипника, С. Письменного, М. Маслова та ін.

У сфері театрального мистецтва діяли театральний гурток українського Добродійного товариства в Кременці, у якому працював артист Київського українського театру М. Садовського Г. Березовський. У Луцьку з 1928 р. працював на постійні основі український театр під орудою М. Певного, та майже в кожному волинському селі – аматорський драматичний театр, завдяки чому українські селяни залучалися до драматургії, класики.

Піднесення національної свідомості волинян у 20–30-х рр. ХХ ст. знаходило вияв у культурному самоутвердженні. Українська інтелігенція виробила ідеологію національно-культурного відродження, убачаючи кінцеву мету у формуванні нової генерації діячів, залучаючи широкі кола громадськості до виховання потреби культурного збагачення на основі багатотисячної духовної спадщини, демонструючи тим самим, що українці є повноправною нацією нарівні з іншими.

І хоча посол П. Певний говорив, що «Волинь – консервативна, а Львів – реакційний», загалом, протягом міжвоєнного періоду сформовано міцні підвалини для нового українського життя на Волині, оскільки в процесі розвитку й поглиблення українського культурницького руху, опираючись на «консерватизм думання середнього покоління, повстала на місцях еліта, як провід, що не могла довгий час прийти до голосу, через політичну шумовину і розгардіяш в колах інтелігенції» [6, с. 2]. Ця еліта продовжила боротьбу за вільну, самостійну Україну, сформувавши на теренах Волині Українську повстанську армію, а згодом ставши тим підґрунтям, яке дало змогу на початку 90-х рр. ХХ ст. здобути таку бажану суверенність.

Із перших днів після приєднання Волині в 1939 р. до Радянської України нова влада почала рішуче ліквідувати особливості розвитку регіону. А це призвело до знищення не лише органів польської влади, а й традиційних українських політичних і культурно-просвітницьких інституцій. Натомість запроваджувалися нові радянські установи. Для їх функціонування потрібна була велика кількість лояльних кадрів. Однак місцевим кадрам нова влада не довіряла, підозрюючи кожного другого в націоналізмі. Жоден із місцевих інтелігентів не увійшов до новостворених органів юстиції, прокуратури, міліції, інших державних установ й організацій.

Нова влада вважала, що місцева інтелігенція, яка виховувалася в умовах відносного політичного плюралізму, невиліковно заражена націоналістичною ідеологією. Тому її більшість була зразу зарахована до «відвертих антирадянщиків, зрадників та шпигунів» або «замаскованих контрреволюціонерів». Масового характеру набуло фізичне винищення носіїв національної політичної культури. Насамперед арештовували політичних емігрантів зі Східної України. Далі за напрацьованим сценарієм відбувалися арешти представників української інтелігенції, керівників політичних, громадських організацій та їхніх членів.

Так, уже в жовтні–листопаді 1939 р. заарештовано більшість лідерів легальних у минулому партій, яких утримували в чотирьох в'язницях області, створених уже в перші дні радянської влади. Дещо

пізніше, у червня 1941 р., перед відступом, розстріляно близько 10 тис. політв'язнів Луцької, Ковельської, Рівненської й інших тюрем.

Змушені були припинити діяльність численні культурно-освітні, кооперативні, молодіжні організації, які об'єднували кращі інтелектуальні сили краю (усього понад 30 товариств, організацій, об'єднань, кооперативів). Із перших днів під приціл нової влади потрапила духовна інтелігенція.

Місцева інтелігенція була розпорошена, деморалізована, залякана репресивними заходами, масовим терором. Унаслідок еміграції, депортацій, ув'язнень, фізичного винищення Волинь позбулася майже половини своїх кращих національних кадрів. Уперше в історії цього краю інтелігенція як соціально-культурна спільність стала об'єктом цілеспрямованої жорсткої політики більшовицької держави, яка багато в чому перевершила наміри своїх попередників – польських асиміляторів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Побіжний перелік окремих фактів досить красномовно свідчить про існування такого явища, як «волинський ренесанс». Це підтверджується кожним прізвищем, кожною назвою чи то художнього колективу, чи то громадського товариства, чи то видання, адже за ними стоїть неосяжна інтелектуальна спадщина, яку ми відкриваємо для себе і яку навряд чи в змозі відновити повністю.

Джерела та література

1. Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20–40-ві рр. ХХ ст.) : монографія. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 254 с.
2. Кутузова Г. Проблема інтелігенції в концепції В. Липинського / Г. Кутузова // Актуальні проблеми суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття. Шості читання пам'яті В. Липинського : матеріали доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (17 квіт. 2003 р.). – Луцьк, 2003. – С.12–14.
3. Марківська Л. Українська інтелігенція між двома світовими війнами : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук зі спец. 07.00.01 – історія України / Л. Марківська ; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2003. – 230 с.
4. Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю : тези доп. та повідомлень V Волин. іст.-краєзнавч. конф. 11–13 жовт. 1991 р. – Луцьк, 1991. – С. 113
5. Пономаренко С. Культурно-освітня діяльність «Просвіт» на Волині в 20–30-х роках / С. Пономаренко // Наукові записки аспірантів. – Луцьк, 1997. – Вип. 1. – С. 34–37.
6. Українська нива. – Луцьк. – 1931. – 30 серпня.
7. Українська нива. – Луцьк. – 1933. – 12 квітня.
8. Шиманський П. Музичне мистецтво Волині у 20–30-х рр. ХХ ст. / П. Шиманський // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Вип. 11 : Мистецтвознавство. – 1997. – С. 80–84.

Филипович Мирослава. *Общественно-просветительское движение на Волини в 1918–1939 гг.* В статье раскрывается роль интеллигенции в сохранении и развитии культуры в Волинском воеводстве в 1918–1939 гг. Благодаря деятельности украинской интеллигенции, воляняне сохранили свою самоидентификацию, национальную принадлежность и имели много культурных достижений. Раскрывается становление и развитие просветительских общественных организаций межвоенного периода. Обращается внимание на деятельность активных участников объединений и их творчество, в частности И. Власовского, Г. Жежко, М. Калинчука, Г. Гладкого, М. Левицкого, О. Левчанивской, В. Островского, Г. Степуры, М. Черкавского и др. Представлен анализ работ художников народных ремесел и художников Волини. Не остаются без внимания и попытки создания отдельных научных центров, ведь в условиях польского господства значительная часть членов общественных организаций выступала не только против социального и национально-религиозного угнетения, полонизации украинской школы, но и прикладывала много усилий для развития образования, науки, искусства.

Ключевые слова: Волинь, общества, культура, интеллигенция, образование.

Filipovic Miroslava. *Socio-educational Movement in Volyn in 1918–1939 gg.* This article explores the role of the intelligentsia in the preservation and development of culture in the Volyn province in the 1918–1939 biennium. Thanks to the activities of the Ukrainian intelligentsia Volhynians retained their identity, nationality and had a lot of cultural achievements. Reveals the formation and development of educational public organizations of the interwar period. Attention is paid to the activities of the active participants associations and their work, in particular I. Vlasovskogo, G. Zhezko, M. Kalinchuka, G. Gladkogo, M. Levitskogo, O. Levchanivskoy, V. Ostrovskogo, G. Stepury, and other M. Cherkavskogo. The analysis of the work of artists and crafts of Volyn artists. It does not remain without attention and attempts to create a separate research centers, because under Polish rule a significant part of the members of non-governmental organizations acted not only against social and national-religious oppression polonization Ukrainian school, but also put a lot of efforts for the development of education, science, art.

Key words: Volyn, society, culture, intelligence, education.